

Mimarlıkta çatılar ve kültür: Viyana ile Mersin çatıları

Dr. Öğr. Üyesi Ayşen Cevriye BENLİ*

Özet

Çatı insanların yaşamında barınma gereksinimini sağlayan, en önemli ana yapı öğelerinden biridir. Çatılar, ilk olarak barınak oluşturmanın ana ögesidir, bunun yanında, sosyal anlam ve yapısal anlam da taşırlar. Sosyal anlamı oluşturan ülkenin, bölgenin, kentin yörenin kültürüdür. Sosyal anlam doğal olarak tüm kültürel değerleri içerir. Yapısal anlamı oluşturan öğeleri kültür etkiler ancak yörenin coğrafyası, iklimi, yapısal anlamı oluşturan ana öğelerdir. Yapısal anlam, çatının yapım biçimi ve strüktürünü de içerir. Çatıların sosyal ve yapısal anlamları, biçimi, işlevi, malzemeleri etkiler. Viyana, Avrupa'da, Avusturya'nın başkenti okyanus iklimi ve karasal iklim etkileri taşıyan geçiş ikliminde bir Avrupa kenti olarak, Avrupa kentinin çatı düzenini tam ve belirgin özellikleri ile yansıtır. Mersin de Türkiye'de, bir Akdeniz kıyı kenti, güneyde bir Anadolu kenti olarak, bölgesel ve yerel özellikleriyle, çatı düzeniyle Akdeniz kentinin özelliklerini yansıtır. Mersin ve Viyana kentlerinin çatı düzenleri sosyal anlam, iklim ve coğrafi özellikleri üzerinden ele alınacaktır. Viyana çatılarının aktardığı sosyal anlam ile Mersin çatılarının aktardığı sosyal anlam ve bu anlamı oluşturan kültürel, iklimsel etkilerin araştırılması incelenmeye değerdir. Bu çalışmada, Mersin ve Viyana çatıları incelenirken, sosyal anlam açısından kültürel, doğal, biçimsel (fiziksel) etmenler yönünden, niteliksel yaklaşımla konuya bakılmıştır. Öncelikle Mersin ve Viyana kentlerinin yerinde gözlemler yapılmış, tarihçesi, iklimi ve sosyal yaşamı araştırılmıştır. Sosyal anlamda, doğal belirleyiciler olarak, iklim özellikleri, çevredeki ortam konu edilmiştir. Kültürel belirleyiciler olarak kullanıcıların yaşam biçimi, çatılardaki mekân kullanım özelliklerine değinilmeye çalışılmıştır. Tüm bu veriler ve bulgularla Mersin ve Viyana çatılarına, sosyal anlamı yönünden kültürel ve doğal belirleyicileri olarak nitel açıdan biçimsel ve fiziksel olarak değerlendirilmeleriyle bakılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Çatı, Sosyal anlam, Mersin çatıları, Viyana çatıları.

*Toros Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, İç Mim. Böl., Mersin, Türkiye
E-mail: aysen.benli@toros.edu.tr ORCID: 0000-0001-5428-3358

Başvuru – Submission: 06/08/2024

Kabul – Acceptance: 07/10/2024

DOI: <https://doi.org/10.32955/neujna202482885>

The roofs and culture in architecture: Roofs of Vienna and Mersin

Abstract

The roof is one of the main important structural elements for human life that supplies taking shelter. The roof has also social and structural meaning. The culture of the country, the region, the city and the local are the elements composing the social meaning. As the culture affects the structural meaning however the geography and climate of the local are the main composing elements of structural meaning. It involves the constructional form and the structure. The social and structural meanings of roofs affect the form, function, and materials. Vienna as the capital of Austria in Europe shows the significant characteristics for the order of roofs with its continental climate. Mersin, as a city near the Mediterranean Sea of Turkey, with its regional and indigenous characteristics, shows its order of roofs. The roofs of these cities are searched in the aspect of social meaning, climate, and geography. It is worth to examine the social meaning, the effects of cultural and climate differences conveying by the roofs. Firstly, the observations are done, then searched the history, climate and social life of the cities. The social meaning is evaluated in the characteristics of climate, atmosphere of environment as the natural determinants. The way of life of users and the characteristics of utilization of space in roofs are tried to investigate as cultural determinants. The roofs of Mersin and Vienna in the aspect of social meaning with cultural and natural determinants and with all the physical evidences are tried to evaluate, in a qualitative manner.

Keywords: Culture, Roof, Social Meaning, Mersin's roofs, Vienna's roofs.

1. Giriş

Çatılar barınma gereksinimini tamamlayan ögeler olmakla birlikte bir kentin sosyal, kültürel, yapısal ve mimari yönlerini de ortaya koyan öğelerdir. Bu nedenle kentlerin sosyal, kültürel, yapısal ve mimari yönleri açısından çatı ayrışıklarını (farklılıklarını) anlayabilmek ve çatı biçimlenmesindeki değışikliklerini karşılaştırabilmek amacıyla Avrupa'dan ve Anadolu'dan iki kent ele alınmıştır. Değerlendirmek üzere seçilen iki kent Viyana ve Mersin'dir. Kentlerin seçimi bu kentlerde gözlem yapacak kadar süre bulunabilme olanağından ortaya çıkmıştır. Çatıların biçimlenmesinde, sosyal anlamı inceleyebilmek için ülkenin, bölgenin, kentin kültürü araştırılmıştır. Yapısal ve mimari anlamı inceleyebilmek için kentin coğrafyası, iklimi, çatıların biçimi ve kültürel yapısı araştırılmıştır. Sosyal ve mimari anlam açısından Viyana ve Mersin çatılarını inceleyebilmek için her iki kentten de çatı örnekleri seçilmiş, yapım yılları, biçimleri, oluşturdukları mekânlar araştırılmış, görselleri belgelenmiştir. İklimle bağılı olarak değışen kültürel, yapısal, biçimsel ve mimari özellikler ile tarihin akışı içinde değışen sosyal anlam Viyana ve Mersin kenti çatılarının biçimlenmesi üzerinden nitel olarak karşılaştırılarak ele alınmıştır. Çatılardaki biçimsel değışimlerin tarihi köklerindeki biçimleriyle uyum göstermesinin öneminin vurgulanması amaçlanmıştır.

2. Kaynak Araştırmaları

2.1. Mimarlıkta Çatı, Sosyal Anlamı, Çatıların Kurgusu, Kültürün Etkisi ve Kültür

Çatıların ilk anlamı barınmadır. Çatılar, ikinci anlam olarak sosyal anlam, üçüncü olarak da yapısal anlam taşırlar. Bütün toplumlarda, çatıların sosyal anlamı kültürle bağlantılıdır. Yapım özellikleriyle de barınağı tamamlayan çatılar, yapısal bir anlam yüklüdür. Çatı ve çatılar topluluğunun sosyal anlamı, birbirlerine konumlarıyla, bir araya geliş ve akışlarıyla oluşturdukları biçimle de ortaya çıkar. Çatıların yapısal anlamı da basınca, gerilme ve kırılmaya dayanım güçleriyle oluşturdukları biçimlerle dışa vurulur. Çalışmada üzerinde durulacak ana konu sosyal anlam üzerinedir. Sosyal anlamın toplumun kültürel değerleri ile birlikte olduğu bir gerçektir. Sosyal yapının biçimlenişi ile kültür öğeleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Toplumun kültürel yapısının değişimiyle, toplumun sosyal yapısı da değişim gösterir. Çatılar kültürü yansıtır ve çatılar kültürle değişime uğrarlar. Her bir kültürel yapı içinde, tüm yaklaşımlar, malzemeler, biçimler yerine göre farklılıklar gösterirler. Bunda kültürün, sosyal anlamların, yapısal anlamların, bölgenin, iklimin, yerel mimarlığın etkisi vardır. (Alexander, 1977). Sosyal anlam açısından bir kente bakıldığında, geniş toplanma alanlarının, sosyal merkez ve etkinlik bölgesi olması nedeniyle, geniş açıklıklı ve geniş çatıların en önemli toplumsal mekânlarda kullanıldığı, yüksek çatıların en merkezi yerlerde bulunduğu, gitgide alçalan çatıların, bir akış gibi, çeperlere doğru yayıldığı görülür. Ancak modern çağlarla bu akışın değiştiği yükselen ve alçalarak giden çatıların kentte birçok farklı merkez ortaya çıkardığı görülebilir. Kentteki yoğunlaşmanın en çok olduğu yerde çok fazla yer neredeyse yalnızca çatılardan oluşur. Çatılar da bu yoğunlaşma içinde belli yüksekliklerde, tıpkı yeryüzü gibi yeni bir yeryüzü oluşturur, çatı bahçeleri, teraslar, kubbeler, koniler, ışıklıklar birbirine basamak basamak akışlarıyla bir canlılık oluşturabilirler. Konut bölgelerinde de mekânların içlerindeki kullanım, genelden özele geçtikçe, çatıların büyüklük ve genişlikleri küçülerek sürer gider. Çatılara gelen güneş ve havadan daha çok yararlanabilmek için çatıda, teras ve bahçe değerlendirilmesi gerçekten etkili, doğru ve doğaldır (Alexander, 1977). Yapıların çatıları, yapının ya da yapı gruplarının tanımlı sosyal varlığına eşlik eden farklı çatı biçimlerinde düzenlenir. Geleneksel mimarlıkta genellikle çatı tepesine başlık olacak süslemeler kullanılır. Yapısal nitelikte, yapı için anlamı olan ve yapım tekniğine uyumlu doğal bir boşluk bırakma yolu da seçilir (MAKALE YAZARI, 2003). Çatı, mimari öge 3 kitabında, Jinyoun Na, çatı görünümleri için şunları söyler; çatılar yinelenme dalgası içinde benzersiz, gelişmekte olan bir manzara yaratır. (Na, 2018). “Yapıların doğasına, yapısal(organik-canlı) olarak hangi tür çatının uyumlu olduğu önemlidir. Yapıların çatıları, yapıların ya da yapının tanımlı sosyal varlığına eşlik eden değişik çatı biçimlerinde düzenlenir. Geniş açıklıklı ve geniş çatılar en önemli ve toplumsal mekânlarda kullanılır” (MAKALE YAZARI, 2003, s.163). Bu geniş açıklıklı yapılara eklenen yapı birimleri daha alçak çatılarla oluşturulduğunda daha uygun olurlar. Küçük çatılar, yarım tonoz, sundurma olarak nişler üzerinde ya da kalın duvarlar üzerinde bu eklenen yapı birimleri için kullanıldığında büyük açıklıklı çatıyı da tanımlayan, belirleyen bir kurgu oluştururlar. İç mekânlardaki sosyal işlev farklılıkları çatı yüksekliklerine ve eğimlerine etki eder ve çatılar ona göre biçim alırlar.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İç mekânlarda dolaşım alanlarına ışık veren tavan pencereleri bazen çatıları taçlandıran bitişler yaratır. İç mekânda genelden özele giden mekânlar dizisi, yüksekte alçağa, yüksek dik bir eğimden alçalana çatılara ulaşarak çatılarda değişik yükseklikler yaratırlar. Bazı durumlarda, küçük çatılar, altında insan ölçeğinde bir sıcaklık boyutuna doğru eğimlidir. Küçük çatılar, insan ölçeği yaratmalarıyla anlam ve işlevsel önem kazanırlar. (Alexander, 1977). Çatı örtüsü olarak eğimli çatılarda geleneksel kullanımda daha çok kiremit ve bunun yanında da, alüminyum, çinko, diğer metaller ve bitümlü malzemeler kullanılır. Düz çatılarda, kaplamada, seramik, karo, bitümlü, sıvı olarak sürülebilen petrol özlü malzemeler ve çakıl da kullanılabilir. İklim ve kullanılan yer elverdiğinde çatı örtüsü ve gölgelik olarak kullanılan çadır ve yelken bezi tentelerde ise çok özel olumlu nitelikler bulunur. Bu kanvas bezinin yumuşaklığı ve esnekliğinde, rüzgârla, ışıkla, güneşle bir uyum vardır (Alexander, 1977). Toydemir ve Bulut, 'Çatılar' adlı kitaplarında çatı kavramını ve çatıların yapım sistemlerini geleneksel ve modern yöntemlerle ayrıntılı biçimde görseller ve teknik çizimlerle açıklamışlardır (Toydemir, Bulut, 2010). Ekşi ise 'Çatı Bahçeleri' adlı kitabında çatı bahçelerinin önemini, tarihteki yerini, fiziksel çevredeki dengeleyici özelliklerini, uygulama ve teknik özelliklerini ele almıştır (Ekşi, 2021). Lin, yazdığı konferans makalesinde, çatıların binanın ana bileşeni olduğunu ve modern mimaride 'beşinci görünüş (cephe)' olarak bile adlandırıldığını belirtmiştir. Çatının binanın taşıyıcı bir ögesi ve tüm görünümde belirgin oluşuyla önemi olduğunu açıklayarak tarih boyunca mimari tasarımda özgün tasarım düşüncelerinin dışavurumunda kullanıldığını yazmıştır. Bildiride özellikle modern mimarideki eğrisel çatıların gelişimi malzemeleriyle, tasarım kavramlarıyla yapısal çözümlenmeleri (analizlerini) yapmıştır. Mimarlıktaki eşsiz değerlerini ortaya koymak için de binanın dirimkurgusal (biyonik) tasarımı, kullanıcının mekândaki hissi ve kentsel çevre açısından incelemiştir (Lin, 2023). Kular ve Lavtizar da makalelerinde çatı renklerinin mimari bir öge olarak peyzaj tasarımındaki etkilerini de açıklıyorlar ve Slovenya'da yerel mimarlık ve peyzajdaki önemine değiniyorlar (Kular, Lavtizar, 2022). Çatılar açısından kültürü değerlendiren makalesinde, Yan, Çin'in tarihi geleneksel mimarisinde çatı biçimlerinin oluşumunda kültürün(din, inançlar, mitler, efsaneler, simgesel anlamlar, sanat, heykel, sosyal ve siyasi belirleyiciler, bölge ve bölgesel ayrımlar) etkisini ele almıştır. Ve mimari biçim olarak biricik ve üstün çalışmalar olduğuna ve süsleme ögesi olarak yer aldığına değinerek ortaya çıkış ve gelişimini kültürel açıdan incelemiştir (Yan, 2023). Mansuri, Agkathidis vd., yazdıkları makalelerinde, Endonezya geleneksel evlerinin çatıya dayalı bir mimarisi olduğunu, çatı biçimlerine göre adlandırıldıklarını ve çatının evin geometrisinde, boyutunda, biçiminde insani oranlarında belirgin başatlığı olduğunu ve tropikal iklim, güneş ışınımı (radyasyonuna) hedeflenerek esnek yapıyla buna da karşılık verebildiğini belirtmiş. Çatının yapımının ahşap ve bambu kullanılarak, geleneksel halat ve palmye lifleri bağlantısıyla sağlandığını ortaya koymuşlardır. Günümüzde ise parametrik tasarım ve bilgisayar destekli üretim (dijital üretim) ile karmaşık bambu mimari tasarımının gelişmesine yardımcı olunmaya çalışıldığını ancak yine de bu çatı yapımının elle üretim ve elle birleştirme yöntemine dayandığını ve bu konuda bir mücadelenin sürdüğünü açıklamışlardır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu makalede kültürel kaynaklı geleneksel üretim yöntemi ile robotik üretim aşamalarının olumlu ve olumsuz yanlarını araştırmışlardır (Mansuri, Agkathidis vd., 2024). Angkasa, Z., vd. yazdıkları makalede, kültürel çeşitliliğin ve sosyal değişimlerin cami kubbe biçimini etkilediğini, Palembang kenti, Ulu ve İtir bölgelerindeki 50 cami üzerinden incelemiştir (Angkasa, Z., vd. 2024). Kim, J., Kim, J. yazdıkları makalede, Kore mimarisinin geleneksel çatılarının strüktür yapılarının, çatı eğimlerinin, saçak alanlarının kültürel ve yerel taşıdığı belirtilmiştir. Bu çatı özelliklerinin Japonlar tarafından tasarlanan on beş binada çözümlenerek (analiz edilerek) batı tarzı makas yöntemi ile Kore stili çatı yöntemi de içerecek biçimde karma yöntemle yapılmış olması incelenmiştir (Kim, J., Kim, J., 2022). Schwake, G. yazdığı makalede, özde Kudüs'te yerel kültürel olarak düz teras çatıların olduğunu, kırmızı oluklu eğimli çatı uygulamasının, Kudüs'te sığınmacı-sömürgeci soyunun simgesi bir mimari öge olarak Kudüs'te kimlik kazandığını tarihi süreç içinde incelemiştir (Schwake, G. 2023)

Kültürü ayrıca ele almak gerekirse, kültür bir toplumda yaşam biçimini oluşturan olgudur. Her insan, bulunduğu toplumun kültürel yapısının parçasıdır. Kültürel yapıda, hukuk, eğitim, din, üstyapı kurumları olarak etkili olurlar. Her bir ülkedeki üretim güçleri, üretim ilişkileri-üretim biçimi de ekonomi olarak kültürel yapı içinde altyapı kurumu görevini görür. Ayrıca bu kültürel yapı içinde bilim ve sanat da etkili olarak yer alır. Toplumsal ve ideolojik yapı organizmayı oluşturur. Aile de hücre olarak bu kültürün içindeki toplumsal yapıyı oluşturan ögedir. Kültürel yapının görevi üretim ve sürekli yeniden üretimdir. Bu yeniden üretimde, organizmanın-yapının yeniden üretimi için sistemin düşünsel olarak yeniden üretimi, maddi yaşamın yeniden üretimi bulunurken, yeni kuşakların yeniden üretimi, işgücünün yeniden üretimi de sürmektedir. Ayrıca kültürel yapının üretiminde, meta üretimi, tarım, endüstri ve hizmet kesimleri de bulunur. Kültürel yapı içinde, sürekli bir kültürlenme ve kültürleme işlevi sürer, gider. İnsan bir bilgi kaynağı olarak kültürleme etkisi yaparken, aynı zamanda sözü edilen kültürel yapıdan da bilgi kaynağı-çevre olarak kültürlenmektedir. Tüm bu ögeler her kültürde değişebileceğinden, değişik kültürlerde değişik yaşam biçimleri de oluşur (MAKALE YAZARI, 2003) (Tablo 1).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 1. Kültürel Yapı. (Ş. Ergin, 2000, DEÜ Doktora ders notlarından (Diyalektik Felsefe ve Yılmaz Öner'e dayanarak)

KÜLTÜREL YAPI			
Kurumlar		Kültürlenme -İnsanın çevresinden edindiği bilgiler, girdiler-UYARILAR -Çevreden algılanan özelemler, istemler -Çevrenin koyduğu normlar, kurallar, yaptırımlar	
Üstyapı Kurumları	Hukuk-Siyasal- Yasal Fikirler Eğitim-Felsefi Fikirler Din-Dini Fikirler		ROLLER (Birey)
Altyapı Kurumları	Üretim Tarzı-Üretim Güçleri, Üretim İlişkileri Ekonomi		AİLE'nin yapısı
Bilim-Sanat	Bu alanlarda yapılan çalışmalar		TOPLUM'un Yapısı
Toplumsal / İdeolojik Yapı	Organizma		DÜNYA'nın uygarlık düzeyi
Aile	Hücre		
		Kültürleme -İnsanın çevresine soktuğu çıktılar-DAVRANIŞLAR -Beklentiler ve umutlar -Döngünün içeriği insanın ve toplumun yeniden üretiminin içeriğidir. -Döngüyü koruyarak üretme-konformist kültürleme (uymacı kültürleme) (var olan gerçekliğin alanı) -Döngüyü değiştirerek üretme- devrimci kültürleme (gizil gerçekliğin alanı)	
Kültürel Yapıda Kurumların Görevleri			
Görevi - ÜRETİM VE YENİDEN ÜRETİM			
Organizmanın-Yapının Yeniden Üretimi		Sistemin Düşünsel Olarak Yeniden Üretimi	
		Maddi yaşamın yeniden üretimi	
		Kuşakların yeniden üretimi	
		İşgücünün yeniden üretimi	
Meta Üretimi		Endüstri ve Hizmet işkollarında üretim	

Kültürdeki değişiklikler, insanların belli zamanlarda ve belli koşullarda kendi varlıklarını üretmelerinde, 'yaşamlarını yapış yollarında' kendini gösterir. Kültür belli bir topluluğun belli zaman ve koşullarda üretim biçimindeki sosyal kişiliğiyle ortaya çıkar (MAKALE YAZARI, 2003 (Güngör, 1999, s.271)). Yerellik ve bazı durumlarda, yerellik ve ulusallık, kişilik taşıyan halk kültürü, kapitalist popüler kültür karşısında çok daha fazla ve birkaç biçimde anlam bulur ve yeniden biçimlendirilmeye çalışılır. Tüm toplumlarda sürekli bir değişim söz konusu olduğundan, bu toplumsal değişim sonucu popüler olan da sürekli değişmektedir. Kültür kararlı bir biçimde yalnızca alma ve duraklama olarak sürmez, içinde büyüme ve gelişme de vardır, bu da işlenmemiş insanların beğenisine uygunluk göstermez. Kültürün gelişimi her zaman insanı güzel, harika ve yakışık alan bir duyguya yaklaştırmayı ve bunu ona beğendirmeyi amaç edinir. Bu düşünceler güzellik, tatlılık ve aydınlıkta dayanağını bulur. Bu terimler aynı zamanda, çatışmanın yerine uyuşmayı getirmektedir (MAKALE YAZARI, 2003).

2.2. Viyana Kenti Tarihi, İklimi, Coğrafi Konumu, Sosyal ve Kültürel Yapısı

Viyana, M.Ö. 5. Yüzyıldan başlayarak, kent merkezinde bir Kelt yerleşimiydi. Daha sonra Romalılarla birlikte yakındaki Carnuntum kentini destekleyen Vindobona garnizonu oldu. 10. Yüzyılda Germen Babaenberg hanedanı Viyana'yı ele geçirip 300 yıl egemen oldu ve bu dönemde kent önemli bir tecim (ticaret) merkezi oldu. 13. yüzyılda Habsburg egemenliğine geçti. 16. yüzyılda Türk akınlarına uğradı. 18. yüzyılda önemli bir imparatorluk ve kültür merkezi oldu. 1809'da Napolyon Viyana'yı işgal etti. 1848'de Franz Joseph'in tahta çıktığı yıl İhtilal oldu. 1914 yılına kadar İmparatorluğun dört bir yanından gelenlerle nüfus iki milyona ulaştı. I. Dünya savaşı sonrası Habsburg İmparatorluğu yıkıldı, Viyana'nın imparatorluk başkentliği sona erdi. Viyana 1918'de Alman-Avusturya, 1919'da Avusturya Cumhuriyeti başkenti oldu. 1919-1934 yılları arası "Kızıl Viyana" kent hükümeti sosyal sorunları çözmeye yöneldi. Nazi Almanyası, Avusturya'yı 1938 Anschluss'una kattı. 1945'te Hitler yenildikten sonra, kent müttefiklerin denetimine girdi. Viyana Avusturya'nın egemen bir devlet durumuna gelmesiyle 1955'te yeniden bağımsızlığını kazandı. (Pyrah, 2000).

Viyana'da batıdan okyanus iklimi, doğudan karasal iklimin etkili olduğu bir geçiş iklimi yaşanır. Nemli ve tropik iklimden daha serin olan bir iklim kuşağındadır. Temmuz ve ağustos aylarında ortalama yaz sıcaklığı olan 22°C 'ın üstüne çıkar. Dönemsel yağışlar Temmuz ve Ağustos'ta en üst düzeye çıkar. Haziran, Eylül ayları arası en yüksek sıcaklık yaklaşık 21°C dan 27°C 'a kadardır, en yüksek hava sıcaklığı 38°C olmuştur. Eylül ayında en düşük sıcaklık 5,6°C olarak ölçülmüştür. Kışlar soğuk ve kuru geçer, ortalama sıcaklık sıfır derecedir. Bahar değişkendir, güz serindir, Kasım ayında kar yağışı olabilir. Viyana'nın ormanlık batı bölgesi daha çok, doğudaki düz ovalar daha az yağış alır. Kışın kar yağışı, Avusturya'nın batı ve güney bölgelerindeki kadar sık olmamakla birlikte, görülmektedir. Viyana Avusturya'nın kuzeydoğusunda yer alır. Kentin bulunduğu yer Alp dağlarının doğu uzantısındadır. İlk yerleşimler, Tuna ırmağının güneyinde, merkezi kenttedir. Kent Tuna ırmağının kıvrımlı akışı boyunca her iki yakasına da genişlemiştir. Kentin yüksekliği 151 metre ile 542 metre arasındadır. Kent 414,65 km² alanı ile Avusturya'nın en büyük kentidir (URL 1).

Viyana'da Mimarlık adlı kitabında, söze, 'Kuşaklar tarihi tanımlar, tarih de kuşakları tanımlar.' deyişinden yola çıkarak; "*Kuşaklar biçemi (stili) tanımlar, biçem de (stil de) kuşakları tanımlar*" diye başlarlar. (Balsche., Lipschitz, 2003). Bu, zamanın, sosyal anlamın ve kültürel değişimin nasıl etkili olduğunu tanımlar. Batı ve Doğu Avrupa uygarlıklarının bir kesişme noktası olarak, Viyana tarihi bir görev üstlenmiştir. Doğu blokunun yıkılması ile Avusturya 1995 yılında Avrupa Birliği'ne girmiştir. Viyana, New York'tan çok önce değişik uluslardan insanların kaynaştığı bir kent olmuştur. Viyana, Habsburg İmparatorluğu'nun başkenti olarak yalnızca Slav ve Macarların değil, Almanların, İspanyolların, İtalyanların, hem de Hollandalıların evi olmuştur. 1938'den önceki Viyana'da başlıca bir güç olan Museviler de, ülke kültüründe -Sigmund Freud, besteci Gustav Mahler, oyun yazarı Arthur Schnitzler ve birçokları- ve ailelerini çirkin Nazi geçmişiyle yüzleştiren yeni kuşağın uyanan bilincinde, kalıcı olmuşlardır. Günümüzde azımsanmayacak sayıda, varlıklı Ruslar kadar; Polonyalılar, İtalyanlar, Türkler, Hırvatlar ve eski Yugoslavya'dan bütün diğer etnik gruplar Viyana'da çalışırlar. Kentin 18. ve 19. yüzyıldaki görkeminin büyük bölümü, II Dünya savaşı yıkımlarından arındırılmıştır. Her anlamda kentin canlılık merkezi olan Innere Stadt (İç Kent, Birinci Bölge), Barok sarayları, mağazaları, kahvehaneleri, ünlü Burgtheater ile Staatsoper ve Stephansdom'un çevresinde karmaşık dar ortaçağ sokaklarını barındırmaktadır. Ringstrasse bulvarının dışında kent, 22 bölgeye yayılmıştır. Kent sınırları içinde parklar, çiftlikler ve üzüm bağları da vardır. (Altman, 2003). İhsan Bilgin kitabında, Viyana kenti için; 'Viyana orta çağın önemli merkezlerindedir, dönüşerek, yenilenerek modernleşmiştir. Eskiden beri var olmanın olanakları ve sorunlarıyla uğraşmış, siyasetin öncelikleriyle biçimlenmiştir' der. (Bilgin, 2008). Altın, E. editörlüğündeki kitaptaki makalesinde, Şermin Alyanak, Avusturyalı mimar Adolf Loos'un her şeyin ölçüsünün insan olduğunu anlatmaya çalıştığını, Sullivan'ın düşüncesini daha geliştirerek, 'biçim işlevi izler' yerine 'biçim insanın işlevini izler' demek istediğinin yazılarından çıkartıldığını ancak uygulamalarından anlaşıldığını yazmıştır. (Altın (ed.), 2003).

2.3. Mersin Kenti Tarihi, İklimi, Coğrafi Konumu, Sosyal ve Kültürel Yapısı

Mersin'de M. Ö. 8.000-4.500 yıl öncesi Yeni Taş çağından (neolitik) kalıntıları kalmış Yumuktepe yerleşimi vardır. (Akurgal, 1998). Tepe'nin eski çağlarda bir oymak sınırı ya da sınır boyu olduğu sanılabilir. Toros dağlarından sürekli akan bir ırmak tepe'nin eteğinden geçer. Truva ve Doğu arasındaki asıl ticaret yolu, Tepe'nin kuzeyinden geçiyor ve Mezopotamya'ya Karkamış yolu ile bağlantıyordu. Hem karadan hem denizden geliş gidişe elverişli olması bu yerin gelişmesine neden olmuştur. (Develi, 2008). Birbirini izleyen dalgalarla Anadolu'ya göç eden Hint-Avrupalı topluluklar tümüyle değişik diller konuşuyorlardı. İlk gelenler ülkenin güneybatısında Luvice konuşuyorlardı.... İlk gezginlerin "Hitit hiyeroglifleri" diye sözünü ettiği resim-yazılı yazıtlar gerçekte bir Luvi yazısıdır; Sonradan bunu Demir Çağının Geç-Hititleri benimsemiştir. (Lloyd, 1998: 25, 28). Bölge, Tunç çağı (kalkolitik) boyunca önce Hurri soylularının elinde olmuş, bu dönemde "Kizzuvadna" krallığı kurulmuş, daha sonra bu krallık Hititlerin egemenliği altına girmiştir. M.Ö ikinci yüzyılda Romalıların gelmesiyle bölgede Doğu Akdeniz'deki Seleukos İmparatorluğunun egemenliği zayıflamıştır. Romalı Pompeius, Mersin'de Pompeipolis antik Soli kenti ve limanını kurmuştur. (Lloyd, 1998).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Braudel kitabında şöyle demektedir; ‘Dilleri Urartu dili dışında bilinen hiçbir dile benzemeyen Hurriler, M.Ö. binyılın başlarına doğru Ermenistan’dan gelmiş olabilirler. Bunlar, metalürji, at koşumlama ve hafif savaş arabaları tekniklerini gittikleri yerlere de yayan zanaatkâr bir halktır. Her durumda, Mezopotamya, Suriye, Kapadokya, Kilikya kentlerine yayıldılar... Hititler de Anadolu’da Hititler oldular. Tarihsel yazgılarına kuşkusuz M.Ö. II. binyıldan önce adım atmışlardır. O sırada (belki Hazar denizi kıyılarından, belki de Trakya’dan) yola çıkıp, Anadolu’nun kışın donan, yazın kavru lan yüksek bölgelerine geldiler.’ (Braudel, 2016: 179, 185) Eskinin Pazar ve tecim merkezi Tarsus bir kervan uğrağıydı, Berdan çayı (Kydnos ırmağı) denizkulağının 1 km kadar yakınına sokulmasıyla, eskiden bir ölçüde liman kenti oluyordu. Tarsus ve Adana ve bunların limanı sayılan Mersin, Kilikia’nın çağdaş kentleriydi, ancak Roma döneminde bölgede yarım düzine daha kent vardı. (MAKALE YAZARI, 2022 (Lloyd, 1998)). Eski yıllarda Toros yaylalarında, Greklerin ve Aramilerin de yaşadığına ilişkin veriler vardır (Uluğ, 1948). İslamiyetin kuruluşu ile 627-650 yıllarında, Arap orduları Çukurova’ya saldırdılar. Bu arada Türk boyları ile diğer gönüllü göçmenler bölgeye gelmeye başladılar. Araplar Bizanslılarla çatıştılar. Bizans yeniden Çukurova’yı ele geçirdi. 1048 yıllarından başlayarak Selçuklular Kilikya’ya geldi. 1097’de 1. Haçlı seferlerinde haçlılar Tarsus’u aldı. 1506-1526 yıllarında Mersin ve Tarsus Osmanlı egemenliğine girdi. 1838 yılında, yabancılara tanınan ayrıcalıklarla, 1840-1860 yıllarında yabancı tüccarlar Mersin’e geldiler. Süveyş kanalı yapımı için buradan kereste gönderildi, pamuk üretimi başladı. 1864 yılında kaza(ilçe) oldu. 1864-1865 Yörük ve Çerkez göçerler geldi. 1880 Mersin Belediyesi kuruldu. 1888’de Mersin artık sancak (liva-il) olmuştu. 1892’de Tarsus, Mersin sancağına bağlanmıştı. 20. Yüzyılın başlarında 1900-1918 yılları arasında, dünyada birçok liman kenti sönükleşmiş, ancak Mersin giderek gelişmiş ve Türkiye’nin önemli liman kentlerinden birisi olmuştu. Tarım ve ticaretteki gelişmeler, Mersin’de endüstrinin de gelişmesini sağlamıştı. 1. Dünya savaşı sonrası, Mersin ve Tarsus İngilizler ve Fransızlar tarafından 1918’de işgal edildi. 20 Ocak 1919’da Kuvayi Milliye (Milli Kuvvetler) devriyesi Müftü köprüsünde Fransız kuvvetleriyle çarpıştı ve direnişe geçilmiş oldu. O dönem kent merkezi daha yüksekte bir yayla beldesine Gözne’ye taşınmıştı. Direnişler sonrası Fransızlarla yapılan barış antlaşmasıyla, Fransız, Rum ve Ermeniler 27 Aralık 1921’de Tarsus’u, 3 Ocak 1922’de Mersin’i terk etti. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. (Akpınar, 2013).

İklime bakıldığında, Mersin yaz aylarının nemli sıcağı ve kış yağmurlarının bol olduğu Çukurova bölgesinde, tarihi adıyla Kilikia’da yer alır. Anadolu ile Suriye ve Mezopotamya bölgesine ulaşımı sağlayan Gülek ve Sertavul (Kilikya kapıları) ile Belen (Suriye kapısı) geçitleri nedeniyle önem taşıyan bölgenin, doğu ve batı kesimleri, yeryüzü biçimleriyle değişkenlikler gösterir. Bu nedenle, Helenler, batı kesimini Cilicia Tracheia (Dağlık Kilikya), doğu kesimini Cilicia Pedias (Ovalık Kilikya) olarak adlandırmışlardır. Romalılar ise Dağlık Kilikya’yı Cilicia Aspera, Ovalık Kilikya’yı Cilicia Campestris olarak anmışlardır (Yavi, 1998). Dağlık Kilikya günümüzde Alanya ile Mersin arasında, Ovalık Kilikya ise Mersin’den İskenderun körfezine kadar olan kesimde yer alır. İki Kilikya’yı ise Lamas (Limonlu) çayı birbirinden ayırır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Günümüzde Dağlık Kilikya'ya Taşeli yarımadası, Ovalık Kilikya'ya ise Çukurova denmektedir (Yavi, 1998).

Mersin, Akdeniz ikliminin egemen olduğu ve bu nedenle kışları ılımlı, yazları çok sıcak olan bir yerdir. Mersin'de, yaz aylarında %80 düzeyini bulan yüksek nemin de etkisiyle 39-40 derece olarak duyumsanan sıcaklıklar görülür. Bu durum bahar aylarından başlayarak, sonbaharın sonlarına kadar, bir diğer deyişle mayıs ayından başlayarak, Eylül, Ekim sonlarına kadar Mersin'de yaşamı güçleştirir. Kentin nemli yaz ayları, Mersin'de yaşayanları, özellikle yaşlı ve çocukları olumsuz etkilediğinden, yaylada evi ya da ikamet olanağı olanlar, haziran ayından ekim ayına kadar yaylaya taşınırlar. Bolkar dağları da Orta Toroslar da Mersin'in kuzeyinde, kenti sırtlamaktadır. Mersin ilinin büyük bir bölümünü oldukça yüksek, engebeli ve kayalık Batı ve Orta Toros Dağları oluşturmaktadır. Ovalık ve hafif eğimli alanlar ise bu dağların denize doğru uzandığı il merkezi, Tarsus, Silifke gibi alanlarda gelişmiştir. Bunun dışında kalan düzlük veya hafif eğimli alanlar, kuzeyde dağların arasında veya yüksek kesimlerinde görülmektedir. İl akarsu bakımından çok zengin değildir. İlin en önemli akarsuları Göksu ırmağı ve Berdan çayıdır. İl yüzölçümünün %87'si dağlık, %54'ü ormanlık arazidir. Mersin ili 36-37° kuzey enlemleri ve 33-35° doğu boylamları arasında bulunmaktadır. İlin kara sınırı 608 km, deniz sınırı 321 km olup, yüzölçümü 15.853 km²'dir (URL 2).

Mersin'in yakın geçmiş tarihi dönemleri üçe ayrılabilir. Birincisi 1860-1940 yılları arası 'Tanzimat Dönemi'dir. Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu mesleki alanlarda yabancılara yeni ayrıcalıklar tanımış ve bu yıllarda, Osmanlı'nın diğer bölgelerinden buraya göçler olmuştu. Değişik kültürlerden yeni gelenek ve alışkanlıklar gelmişti. 1880 yıllarında, Mersin değişik kültür ve dinlerden halkıyla, gelişen bir Akdeniz kasabası oluyordu. Modern tarım yaşamın bir parçası olmuştu. Gemilere ürünler taşınyordu. Mersin sokakları doğuya özgü giyimli deveçileri, batı modası giyimli hanımları ve değişik dillerde konuşan esnafları ile çok renkliydi. İkinci dönem, 1940-1975 arası yeni Cumhuriyet dönemi olarak, tüm insan yaşamında ve sanayileşmede modernleşmeyi başlatmıştı. Üçüncü dönem, 1975 ve sonrası olarak ayrılabilir ki, bu dönemde eski alışkanlıklar ve gelenekler yok olmaya başlamıştır. Tüm toplumların özel niteliği, o yerde yaşayan bireylere, onların birbirleriyle ilişkilerine ve onların bulunduğu toplumdaki sosyal düzenin niteliğine bağlıdır. Toplumsal (sosyal) düzen ve düzen biçimi birbiri ile bağlantılıdır. Mersin'de birçok etnik kökenden insanlar bir arada yaşarlar, aralarında Akdeniz ülkelerine özgü kültürel yapılarıyla bağlantılar vardır. 20. Yüzyılın başlarında, Mersin, kültür ve sanat yaşamında modern bir kent olmuştu. (Akpınar, 2013). 1930 ve 1940'larda, Mersin'in kent özelliği, bir Akdeniz liman kenti olarak biçimlenmiştir. Toplumsal yaşam canlıdır. Mersin, Türkiye'de, ekinisel (kültürel) yaşamı ile üçüncü liman kentidir. Tecimsel yönden diğer ülkelerle karşılıklı ilişkide öncü bir kentti. Bu karşılıklı ilişki bireylerin evrensellikten yerelliğe yeni bakış açıları kazanmasına yardımcı oldu. Ve sonuç olarak, böylelikle toplum değişik dinlerden insanlar bir arada yaşamaya alışkın oldu. (Vural, 2010 (Kodallı, 1998)). Mersin'in canlılığını sağlayan en önemli öge iskele, bir diğer deyişle limandır (Oğuz, 2006). Şevki Vanlı, Mersin için; 'Mersin'de mekânsal ve sosyal yapı arasında bir uyum söz konusudur.

Yüksek gelir grupları sahilde konutlar yapmış, orta gelir grupları bunların çevresinde yerleşmiş, alt gelir grupları ise kuzeyde ve endüstri yerleşiminin yönü olan doğuda değerli tarımsal alanlardan arta kalan sosyal ve teknik altyapısı yetersiz alanlara kaymışlardır' der. (Vanlı, 1977). Fernand Braudel kitabında, 'Akdeniz demek, birbirine bağlı deniz ve kara yolları demektir; el ele vermiş küçük, orta, büyük kentler ve yollar, bitip tükenmeyen yollar, kısacası bir gidiş geliş, büyük bir ulaşım düzeni demektir' demiştir (Braudel, 2018: 52). Braudel'in yönetimindeki kitapta, Maurice Aymard, Akdeniz mekânları için şöyle der; 'Akdeniz birliğini ikliminden, jeolojisinden, yer biçimlerinden çok, erkenden kurulmuş ve yaşamını direnerek sürdürmüş olan kasaba ve kentler ağına borçludur: Akdeniz mekânı bu ağ çevresinde oluşmuş, ona canlılık veren, onu yaşatan bu ağ olmuştur. Kentler kırsal kesimden doğmaz, umulmadık biçimde, kırsal kesim kentlerden doğar ve kentleri güçlkle doyurur (Braudel, 2018: 119).

3. Bulgular ve Tartışma

Mersin ve Viyana'daki çatıları mimari anlamda biçimlenmesi, sosyal anlamı, çatı kurgusu, kültür açısından çatıları araştırma sonucu bulgularla birlikte aşağıda değerlendirilmiştir.

3.1. Viyana Çatıları, Biçimlenmesi ve Çatı Kurgusu

Viyana çatılarında soğuk ve yağışlı iklimin etkisi kendini gösterir. Bu nedenle çok eğimli kiremit, metal ve çeşitli kaplama malzemelerinin kullanıldığı çatılar görmek olağandır. Ancak kentin yoğunluğundan ve kenti tarihi dokusuyla korumak istendiğinden, kent merkezinde oturmak isteyen ve artan nüfus için çatılarda yeni yaşam yerleri oluşturulmaya başlanmıştır. Çatı eğiminden kazanılan boş oylumlar konut olarak değerlendirilme yoluna gidilmiştir. Viyana'da çatıların konut ya da işyeri olarak kullanılmaya başlanması eski kent dokusunu koruyan Viyana'ya ve Viyana çatılarına ilginç görünüm kazandırmaktadır. Çatı eğiminden kazanılan çatı odaları, çatı pencereleri, çatı oylumundan yaratılan çatı terasları kente oldukça değişik konut mekânları kazandırmaktadır. Viyana'da çatıların eğimi ve yüksekliği(gabarisisi) korunurken, çatıların içine son teknoloji yapım yöntemleriyle yerleştirilen konut ve mekânlar görülmektedir. Dekonstrüktivizm başlangıcı sayılan Coop Himmelblau'nun eski bir Viyana yapısının çatısına yaptığı dikkat çekici Hukuk Bürosundan sonra da birçok eski yapının çatılarına değişik biçimlerde konut ya da çeşitli işlevler için mekânlar yapılması sürdürülmektedir. Çatı kurgusuna gelince, modern anlamda içleri yenilenmiş tarihi yapıların çatılarında da yaşam alanları oluşturulmuş ve bunlar da iç mekânlarındaki sosyal işlev değişimlerini çatı yükseklikleri, çatı pencereleri, çatı çıkma terasları ile belli eder ve ona göre biçim alırlar (Şekil 3,4,5,6). Örneğin, Bartholomäus Meydanı Kalvarienberggasse köşesinde bulunan yapı da diğer yapılar gibi tarihi yönden koruma altındadır. Boyutları ve strüktürü ile bulunduğu alanda dikkat çeken bu yapı 1850 yılındaki yapım tarihinden bu yana birçok kez değişik biçimlerde uygulamalar geçirmiştir. Çatı katına bir yaşam katı yerleştirilmiştir. Tüm katlarda yenileme yapılmıştır. Viyana'daki diğer çatı katı yaşam alanı olarak değerlendirilen kent merkezindeki yapılar gibi tarihi açıdan koruma altında olması dolayısıyla duyarlı bir tasarımla yapı içi çağın mimarisine uyum sağlamıştır. İç mekân akışıyla, çatıda bunun yansmasıyla uyum

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

sağlanmıştır. (Şekil 7). Bu nedenle yapının iç mekânı dış görünümüyle değişiklikler göstermektedir (Tablo 2, 3, 6).

Tablo 2,3. Viyana çatıları geleneksel ve modern.

Konum	Viyana tarihi kent, Avusturya
Yıl	2017 (E. Arça - 2011).
Çatıların sosyal anlamı	Sosyal merkezlerde yüksek çatılar, konut alanlarında yoğunlaşmalar
Mekân, Kültür	Kent kültürü ve düzen
Çatı kurgusu	Yoğun

Konum	Viyana eski ve yeni yapılar, Avusturya
Yıl	2015 (N. Cimcoz - 2000).
Çatıların sosyal anlamı	Yeni ve eski zıtlığı
Mekân, Kültür	Yeni ve eskide yaşamsal farklılık, doğadan uzaklaşan yeni.
Çatı kurgusu	Geleneksel ile modernin birlikteliği.

3.2. Viyana Çatıları, Sosyal Anlam ve Kültür Açısından Bakış

Günümüzde Avusturya'da Viyana kenti çatılarına bakıldığında mimarlıkta çatıların biçimle ilettiği sosyal anlam farklılıkları ortaya çıkar. Viyana kenti mimarlıkta çatılarına bakışla, sosyal anlamlar açısından değerlendirildiğinde, günümüz mimarlığında kültürel farklılıkların çatıya yansması görülmektedir. Viyana merkezi kuşbakışı görünümüne bakınca çatılardaki sosyal anlamın kültürle olan bağlantısı (Şekil 1) kullanılan malzemeler, biçimler nitelikli canlı renklerle sergilenmektedir. Bölgenin soğuk ikliminin etkisiyle eğimli ve su geçirmez yeni teknoloji çatı malzemeleri kullanımı göze çarpmaktadır. Sosyal anlam açısından çatıların akışına bakıldığında, sosyal ve dini merkez olan yapılar yapı yükseklikleri ve yapı biçimleriyle odak oluşturmaktadırlar. Odak noktasından sonra diğer çatıların işlevlerine göre daha alçaldığı belirgindir. (Şekil 2) (Tablo 2, 3, 6). Çatıların yoğunlaştığı yerlerde çatı bahçeleri ve çatıların arasında nitelikli malzemelerle teraslar da yapılmıştır. Soğuk ve bulutlu havaların çok olduğu bu iklimde çatılar değişen renkleri ve değişen malzemeleriyle bir canlılık ortaya koymaktadırlar. Kültür açısından da bakıldığında, kentli yaşamın ağır bastığı Viyana'da soğuk iklimin de etkisiyle kent merkezinde daha içe dönük yaşam sürer. Viyana'da kentleşme ve kültür iyi bir düzeyde yükselse de geleneksel eğimli kiremit çatılarından, yeşillikler ve bahçe içinde yaşam biçiminden vazgeçmeyenlerin varlığı da yaşam ve çatı biçimlerindeki zıtlığı (Şekil 8) yansıtmaktadır (Tablo 2, 3, 4).

Şekil 1. Viyana'dan genel görünüm. (E. Arça - 2011).

Şekil 2. Viyana çatıları. (E. Arça - 2011).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 4. Viyana çatıları sosyal anlam, biçim, mekân ve kültür. (Fotolar: E. Arça, N. Cimcoz 2011-2003)

Yapı, çatı yapım yılı	Yakın görünüm	Sosyal Biçim	Anlam,	Mekân, Kültür
Viyana merkez (2000)	Viyana merkez (2000)	<ul style="list-style-type: none">• Tarihi yapı ve modernizm birlikte• Yüksek yapım teknikleri		<ul style="list-style-type: none">• Dikkat çekici• Devingen
Breitenseerstraße 13, 1140 Viyana (2005)	Breitenseerstraße 13, 1140 Viyana (2005)	<ul style="list-style-type: none">• Tarihi yapı ve modernizm birlikte• Malzeme ve strüktür farklılığı		<ul style="list-style-type: none">• Yapay• Dikkat çekici• Canlı
Hernalser Hauptstraße 182, 1170 Viyana (2005)	Hernalser Hauptstraße 182, 1170 Viyana (2005)	<ul style="list-style-type: none">• Tarihi yapı ve modernizm birlikte• Malzeme ve strüktür farklılığı		<ul style="list-style-type: none">• Dikkat çekici• Canlı• Devingen
Gentzgasse 122, 1180 Viyana (2005)	Gentzgasse 122, 1180 Viyana (2005)	<ul style="list-style-type: none">• Tarihi yapı ve modernizm birlikte• Bedensel deneyim ve mekân algısı		<ul style="list-style-type: none">• Dikkat çekici• Canlı• Devingen
Kalvarienberggasse 25, Viyana (2003)	Kalvarienberggasse 25, Viyana (2003)	<ul style="list-style-type: none">• Tarihi yapı ve modernizm birlikte• Strüktür ve malzemede geleneksele uyum		<ul style="list-style-type: none">• Doğal• Canlı

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 3. Viyana'da çatı yenilemesi. (E. Arça - 2011).

Şekil 4. Viyana'dan çatı, Breitenseerstraße 13. (E. Arça - 2011).

Şekil 5. Viyana'dan çatı, Hernalser Hauptstraße 182. (E. Arça - 2005).

Şekil 6. Viyana'dan çatı, Gentzgasse. (E. Arça - 2005).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 7. Viyana'dan çatı, Kalvarienberggasse 25, yapımı 1850. (E. Arça. - 2003).

Şekil 8. Viyana'da eski ve yeni yapılarda çatı. (N. Cimcoz - 2000).

3.3. Mersin Çatıları, Biçimlenmesi ve Çatı Kurgusu

Mersin'de çatılar daha çok düz ya da az eğimli kiremit örtülü çatılar olarak yapılmıştır. Yazın iklimin çok sıcak, çok nemli ve yağışsız olması dolayısıyla insanlar güneşten korunmak ister. Ancak rüzgârın da kışın daha çok kuzey doğu ve yazın daha çok güney batı yönünde çok az estiği bu iklimde, geleneksel yapılarda rüzgârdan daha çok yararlanabilmek için düz teras çatıları açık havada çeşitli işler amacıyla kullanmak isterler. Yine de bu işleri yaparken doğal, çevresel ve geleneksel yöntemle, çatı üzerinde gölgede olabilmek için çatı üstüne yaptıkları bir çardağa üzüm asma sardırırlar (Şekil 12). Çatı kurgusu açısından, Mersin'in eski fotoğraflarına bakıldığında çoğunlukla kiremitli ve eğimli çatıların kullanılmış olduğu görülür(Şekil 9). Günümüzde ise yüksek yapılarda düz çatılar ya da çok yüksek yapılarda değişik biçimlerde çatı katları kullanılmaktadır (Şekil 10,13,14). İklimin etkisi ve yapım yöntemleri çatıların nasıl yapılacağını belirlemektedir. Yağışlı günlerin kışın, sonbahar ve ilkbaharda sayılı günlerde görülmesi yeni yapım teknikleriyle çatıların düz olarak yapılmasına elvermektedir. Yaz aylarında çok nemli bir hava olmasına karşın kent bu aylarda yağış almaz (Tablo, 5,6,7)

3.4. Mersin Çatıları, Sosyal Anlam ve Kültür Açısından Bakış

Günümüzde Türkiye'de Mersin kenti çatılarına bakıldığında mimarlıkta çatıların biçimle ilettiği sosyal anlam görülebilmektedir. Mersin'de bu sosyal anlam toplumun kültürel özelliklerinden doğarak, biçimde yansımaları bulur. Mersin'de elli iki katlı, mimar Cengiz Bektaş tarafından tasarlanmış gökdelenin üst katlarından kente bakıldığında, bu bölgede kentin eski yerleşim bölgeleri kuşbakışı görülür (Şekil 9). Mersin'in bu eski kent merkezi genel olarak yeni yerleşim bölgelerine göre daha alçak katlı yapılardan oluşur. Burada aralarında alçak katlı, en çok iki katlı olan eğimli kiremit kaplama çatılı, yöresel kesme taştan (sükkari taşı) yapılar az da olsa göze çarpar. Daha sonraları 1975-1980'ler ve sonrası yapılan yapılar ise dört, beş katlı ve çoğunlukla düz çatılı olarak yapılmıştır. Günümüzde, bu düz çatıların çoğunun üzerinin güneş enerjisi, su deposu, uydu anten gibi yapının bazı tesisat gereçleri ile doldurulmuş olduğu görülmektedir. Bu da kuşbakışı olarak, çatılarda bir düzensizlik sergilemektedir. Mersin sahiline doğru gidildiğinde, bazı kamu yerleşimindeki yapıların zamanında bir veya iki katlı yapılmış olup, yeşil alan içinde yer aldığı görülür. Ancak özel mülkiyet olan diğer yapılarının deniz kıyısına yaklaştıkça kat yüksekliği artmaktadır ve genellikle düz çatı olarak yapılmaktadır. (Şekil 10).

Şekil 9. Mersin'den eski bir görünüm. (Yavi, 1998).

Şekil 10. Mersin sahile ve doğu yönüne bakış. (Ayşen C. Benli - 2017)

Şekil 11. Mersin'de eski kent merkezinden, geleneksel kesme taş ile yapılmış, eğimli kiremit çatılı bir yapı. (Ayşen C.Benli - 2022)

Şekil 12. Mersin'in ilçesi Tarsus'tan yeşil, asma sardırılmış çatılar. (S. Durmaz - 2017)

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 5.6. Mersin eski yerleşim ve yeni yerleşim bölgesi

	
Konum	Mersin eski yerleşim bölgesi, Türkiye
Yıl	2015 (Hürriyet Gazetesi)
Çatıların sosyal anlamı	Sosyal merkezlerde yüksek çatılar, konut alanlarında yoğunlaşmalar
Mekân, Kültür	Geleneksel ve Kent kültürü birlikteliği.
Çatı kurgusu	Yoğun

	
Konum	Mersin yeni yerleşim bölgesi, Türkiye
Yıl	2018 (Ayşen C.Benli - 2018)
Çatıların sosyal anlamı	Yeni ve eski zıtlığı
Mekân, Kültür	Yeni ve eski binalarda yaşamsal farklılık, doğadan uzaklaşan yeni.
Çatı kurgusu	Geleneksel ile modernin birlikteliği.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tablo 7. Mersin çatıları sosyal anlam, biçim, mekân ve kültür. (Ayşen C. Benli, S. Durmaz 2017-2023)

Yapı, yaklaşık yapım yılı	Yakın Görünüm	Sosyal Anlam, Biçim	Mekân, Kültür
Mersin sahil (2000-2010) 	Mersin sahil (2000-2010) 	<ul style="list-style-type: none">• Kültürel değişimde malzeme ve arazi kullanımı• Alçak yapılardan yüksek yapılara geçiş	<ul style="list-style-type: none">• Kültürel değişim• Çatıların akışı
İstiklal caddesi yakınları (1940) 	İstiklal caddesi yakınları (1940) 	<ul style="list-style-type: none">• Geleneksel yapı, insan ölçeği• Çatı büyüklüklerinin iç mekâna uyumu	<ul style="list-style-type: none">• Dikkat çekici• Canlı
Mersin, Tarsus (2000-2020) 	Mersin, Tarsus (2000-2020) 	<ul style="list-style-type: none">• Modern yaşama çatıda geleneksel asma sardırma gölgelik• Doğallık, yeşil doku	<ul style="list-style-type: none">• Doğal• Canlı
Mersin, 3. Çevre yolu. (2018) 	Mersin, 3. Çevre yolu. (2018) 	<ul style="list-style-type: none">• Modern yapılaşma• Doğallıktan kopuş	<ul style="list-style-type: none">• Yapay• Devingen görünüm

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Şekil 13. Mersin, Üniversite caddesinden sahile doğru bakış. (Ayşen C. Benli - 2018).

Şekil 14. Mersin'de yeni ve eski yapılarda çatı. (Ayşen C. Benli - 2018).

Deniz kıyısından kuzeye doğru yükselen bu topografyada yüksek yapılar belli bir yere kadar sürer, buralarda orta ve ortanın üstü gelir düzeyindeki insanlar oturur. Kuzeyde iki veya üç katlı villa siteleri dışında daha çok orta ve orta altı gelir düzeyinde insanlar oturmaktadır, çoğu da buralarda daha önce tarımla uğraşan arazilerin eski sahibi ailelerdir. Apartmanlar arasında kalmış köy yaşantısında bölgeler, örneğin Çiftlikköy mahallesi gibi yerleşimler bulunur. Onlar da artık kentin yüksek apartman yapıları ile sarılı olduğundan yok olmaya başlamışlardır. Düz çatılar konut bölgelerinde geleneksel kullanım olarak ev halkının işliği olarak kullanılır. Düz çatının üzerine, gölge amacıyla asma çardağı kurulur. Bu düz çatılar sebzeleri kış için kurutma gibi işler için kullanılır. Mersin ilçesi Tarsus'ta çatıların görünümünde eski yapıların çatılarında asma sardırılmış çatı bitişleri görülmekle birlikte, yeni yapılan yüksek yapılarda açık havada çatı kullanımı görülmez. (Şekil 12). Tarsus da özellikle yeni yerleşim bölgelerinde hızla yüksek yapılara geçiş dönemindedir. Mersin'de yeni apartman gökdelenlerin çatıları onların daha yüksek ve daha egemen olma isteklerini yansıtır gibi her biri çatılarında değişik biçimlerle sonlandırılmaya başlanmıştır. Eski geleneksel yapılar ise tek katlı düz çatılarıyla bu yüksek bloklar arasında zıtlık oluşturur (Şekil 11,13,14). Topografyanın Toroslara portakal, mandalina, limon bahçelerine tarım alanlarına yakın yerleri de son on yıldır yüksek yapılaşmaya açılmış durumdadır. Üçüncü çevre yoluna yakın apartmanlar arasında, bu tarım alanlarının eski sahibi ailelerin tek veya iki katlı evlerine rastlamak çok şaşırtıcı değildir. (Şekil 14).

Bu evlerdeki düz çatılar veya eğimli kiremit çatılarıyla, bahçe ve açık alan kullanımlarıyla dışa dönük yaşam biçimi, yüksek yapıların çatı katlarında içe dönük yaşam biçimiyle hem biçimsel, fiziksel ve hem de sosyal olarak bir zıtlık oluşturmaktadır (Tablo 4, 5, 7).

4. Değerlendirme ve Sonuç

Kültür toplumlarda yaşam biçimini oluşturan bir olgu olduğu gibi, her toplumda mimarlığın biçimlenmesinde de etkili bir öğedir. Toplumlar da kültürü oluşturan üstyapı kurumları olarak hukuk, eğitim, din bulunur iken altyapı kurumları olarak, üretim güçleri, üretim ilişkileri-üretim biçimi olan ekonomi de vardır. Bu kültürel yapı o toplumun içindeki bilim ve sanattan da etkilenir. Organizma olarak, toplumsal ve ideolojik yapı da bu toplumun kültürünün oluşmasının bir parçasıdır. Bu kültürel yapı içinde bireylerin toplumun kültüründen kültürlenmesi olgusu gerçekleşir. Bireylerin çevresine ilettiği çıktılarla kültürleme işlevi de sürer. Tüm bu nedenlerle, mimarlığın da bu gelişimden etkilenmemesi olanak dışındadır.

Çatıların toplumlarda kültürle bağlantılı sosyal anlam yüklü olması, çatıların biçimlenmesinde etkindir. Kültürün değişimiyle yapıların biçimi de çatıların biçimi de değişir. Ancak doğal ve geleneksel çevreyi de yapıları ve çatılarıyla korumak önemlidir. Yerel mimarlık, çatı biçimleri de içinde olmak üzere insanlık tarihini belgeler. Geleneksel mimarlık doğaya karşı gösterilen tutumun da geleneğidir. Her bir bireyin kültürel köklerini bilmesi, düzenini eleştirmesine, diğer düzenlere saygılı olmasına yol açar. Geçmişin çatı biçimlerinden bir sosyal anlam çıkarmak ve günümüzün yapılarını, çatı biçimlerini değerlendirebilmek, toplumun daha iyi yapılar ve yapılarda daha iyi çözümler yapabilmesine yardım eder.

Viyana kentinin çatılarına biçimlenmesi ve kurgusu açısından bakıldığında, soğuk ve yağışlı iklimin etkisiyle çok eğimli kiremit, metal ve çeşitli kaplama malzemelerinin kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde bu tarihi yapıların çatı eğimlerindeki boş oylumlar konut veya işyeri olarak değerlendirilmektedir. Kent içinde çatıların en üst düzeyi (gabarisi) korunarak son teknoloji yapım yöntemleriyle tarihi yapılarda modern veya dekonstrüktivist konut, işyeri mekânları çatı aralarındaki oylumlarda düzenlenip kullanılmaktadır. Yapılan bu çalışmada, Viyana kentinin çatılarına sosyal anlam ve kültür açısından bakıldığında, geçmişin kültürel köklerinin ve güncel kültürel yapının daha iyi özümsemişi, kentin çatılarda gösterdiği kültürel uyum ve sosyal anlam ile ortaya çıkmaktadır. Viyana'da konut bölgelerinin yoğunlaştığı yerlerde çatı bahçeleri ve çatıların arasında nitelikli malzemelerle teraslar yapılmıştır. Soğuk ve bulutlu geçen bu iklimde çatıların değişen renkleri ve değişen malzemeleri kentte bir canlılık yaratmaktadır. Kültür açısından, kentli yaşamın sürdüğü Viyana'da soğuk iklimden ötürü kent merkezinde içe dönük yaşam sürer. Viyana'da kentleşme ve kültür iyi bir düzeyde yükselmiştir ancak geleneksel eğimli kiremit çatılardan, yeşillikler ve bahçe içinde yaşam biçimlerinden ayrılmak istemeyen insanlar yaşam ve çatı biçimlerindeki zıtlığı yeni çatı ve teras yapımlarıyla yansıtmaktadır. Tarihi yapılarla, modernizmin birlikte kullanıldığı çatı yenilemelerinde ve eklerinde görülmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bu zıtlıklar malzeme ve strüktür farklılığı ile de sosyal anlam ve biçimde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yaratılan çatı mekânlarında tarihi dokuya göre dikkat çekici biçimler, canlı renkler kullanıldığı, özgün yapının doğal malzemelerine zıt yapay malzemeler de kullanıldığı göz önündedir. Ancak tüm bunlar teknolojinin gelişimi, toplumun kültürel değişimi, gelişimi göz önüne alındığında zıtlıklarla birlikte olumlu özellikler ortaya koymuştur.

Mersin kentinin çatılarına biçimlenmesi ve kurgusu açısından bakıldığında, yazın sıcak ve nemli, kışın ılımlı ikliminin etkisiyle tarihsel süreçte daha çok düz teras ya da az eğimli kiremit örtülü çatılar yapılmıştır. İklimin elvermesi nedeniyle düz teras çatılar çeşitli işlerin yapılması amacıyla kullanılmış, üstlerine yapılan çardak üstüne üzüm asma sardırılarak gölge sağlanmıştır. Günümüzde ise bu tarihi yapıların çok azı korunabilmektedir, bir bölümü harap durumdadır, birçoğu yıkılıp yerlerine yüksek katlı binalar yapılmıştır. Yeni yerleşim alanlarında da yüksek yapılarda düz teras çatılar ya da her biri birbirinden değişik biçimde çatı katları yapılmaktadır. Mersin kenti çatılarına sosyal anlam ve kültür açısından bakıldığında, ise geçmişin çatı biçimlerini, hatta tarihi yapılarını da tam olarak koruyamadığından kültürel köklerinden uzaklaşmaktadır. Bu kültürel köklerden uzaklaşma nedeniyle çatılarında da yeni bir sosyal anlam arayışına girildiği gözlenmektedir. Mersin ilçesi Tarsus'ta ve Mersin'in ilk yerleşim bölgelerinde düz çatılara üzüm asma sardırılmış çatı bitişleri görülür ama bu gelenek yeni yapılan yüksek yapılar ile yok olmaya başlamıştır. Mersin'in birçok yerleşim bölgesinde hızla yüksek yapılara geçiş dönemi sürmektedir. Yeni yapılan apartman gökdelenlerin çatıları her biri birbirinden daha yüksek ve her biri çatılarında değişik biçimlerle yapılmaya çalışılmaktadır. Eski geleneksel yapılar ise eğimli kiremitli iki katlı ya da tek katlı düz çatılarıyla bu yüksek bloklar arasında zıtlık oluşturmayı günümüzde de sürdürüyor. Mersin kentinde, çatılardaki sosyal anlam ve biçimdeki kültürel değişimin çok hızlı olduğunu ve az katlı yapılardan yüksek yapılara çok hızlı geçildiği ve şehir planlamasında tarihi bölgelerin yeterince korunamadan bir geçiş yapıldığı gözlenmektedir. Modern yapılaşma ile doğallıktan kopuş süreci çok hızla olagelmıştır. Tarihi yapılarda çatıların yenilenmesi ya da bakımına gereken ilgi gösterilememekte ve devlet de bu konuyu isteklendirici desteklerde bulunamamaktadır. Tarihi dokudaki çatı mekânlarında, o dönemin kültürel etkileriyle daha doğal malzemelerin kullanıldığı, canlı etki bırakan biçim ve renklerin yeğ tutulduğu saptanmıştır. Ancak modern yapılaşmadaki çatı biçimlenmesinde doğallıktan kopuş vardır, devingen görünümüler yeğ tutulmakla birlikte yapay malzemelerle yapay etki de bırakmaktadırlar. Bu nedenle, Mersin kentinin tarihsel mimari köklerine daha çok değer verip koruyarak, kentin çatılarında da bu sosyal anlamla bütünleşmesi gerekmektedir.

Teşekkür

Bu makalede kullanabilmek için verdikleri ve bazıları paylaşılan, Viyana çatı görselleri için Yüksek Mimar Emre Arça'ya ve Doç. Dr. Nerime Cimcoz'a, Tarsus görselleri için de Mimar Sibel Durmaz'a çok teşekkürler.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kaynakça

- Akpınar, Y. (2013). *In the Chase of the Pirates of Cilicia, History of Mersin and Travel Guide*. İstanbul, Turkey: Ömür Matbaacılık.
- Akurgal, E. (1999). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.10.
- Alexander, C. (1977). *A Pattern Language, Towns, Buildings, Construction*. New York, USA: Oxford University Press.
- Altın, E. (Editör). (2003). *Viyana 1900-2000 Mimarlık ve Kent Dizisi-7*. Boyut Yayınları, İstanbul.
- Altman, J. (2003). (Çeviren: Gürses, A. Editör: Demir, F.) *Viyana Cep Rehberi*, (Berlitz, 2000). Dost Kitabevi, Ankara.
- Angkasa, Z., Febrina, A. E., Kamil, E.M. (2024). Islamic Architecture: The Correlation Between Cultural Diversity and Mosque Roof Types in Palembang. *Journal of Islamic Architecture*. <http://ejournal.uin-malang.ac.id/index.php/JIA> <http://dx.doi.org/10.18860/jia.v8i1.22853>
- Balschke, B. Lipschitze, L. (2003). *Architecture in Vienna 1850 to 1930 Historicism-Jugendstil-New Realism*. Springer-Verlag/Wien (Viyana).
- Benli, A. C. (2003). (Yayımlanmamış Doktora Tezi).....
- Benli, A. C.. (2022). Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, İ. (Editör). (2000). *Viyana-Chicago Metropol ve Mimarlık*. Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul.
- Braudel, F. (2016). *Bellek ve Akdeniz, Tarihöncesi ve Antikçağ*. Çev: Ali Berktaş. Metis yayınları, İstanbul.
- Braudel, F. (Yönetiminde). (2018). *Akdeniz, Mekân, Tarih, İnsanlar ve Miras*. Çev: Necati Erkurt, Aykut Derman. Metis yayınları, İstanbul.
- Develi, Ş. (2008). *Dünden Bugüne Mersin, 1836-2008*. Mersin Büyükşehir Belediyesi yayını, Mersin.
- Ekşi, M. (2021). *Çatı Bahçeleri*. Yeni İnsan yayınevi, İstanbul
- Ergin, Ş. (2000). *PLN 519 Şehir Estetiği Doktora dersi notları*. DEÜ, İzmir.
- Güngör, N. (1999). *Popüler Kültür ve İktidar*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Kim, J., Kim, J. (2022). Korea at the Exhibition: Making the Appearance of Korean Style with 'Hybrid Roof' in Early 20th Century. *Buildings* 2022, 12, 1090. <http://doi.org/10.3390/buildings12081090>
- Kusar, D. Lavtizar, K. (2022) Roof Color as A Factor of Landscape Design. *Igra Ustvarjalnosti, Teorija Praksa Urejanja Prostora*.doi.org/10.15292/IU-CG.2022.10.036-043
- Lin, H. (2023). The Application and Value of Curved Roofs in Modern Architecture. *International Conference on Mechtronics and Smart Systems*. Doi: 10.54254/72755-2721/12/2023/20230332
- Lloyd, S. (1998). *Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu*. Çev: Ender Varinlioğlu (Ancient Turkey-A Traveller's History of Anatolia,1989). Tübitak Popüler Bilim Kitapları. Tübitak, Ankara.
- Mansuri A., Agkathidis, A., Lombardi, D., Chen, H. vd., (2024). Rethinking Bamboo Roof-Based Architecture of Indonesian Traditional House Using Parametric Design and Automated Fabrication Techniques. Konferans makalesi. eCAADe 42-Volume 1-Data-Driven Intelligence: 203-212.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

- Na, J. (2018). *Architectural Element 3 Roof*. Damdi Publishing House, Korea. ISBN 978-89-6801-076-7(94540)
- Oğuz, İ. (2006). *Mersin Kentinin Kuruluş Öyküsü, Tarsus Şer'iyye Sicillerine Göre*. Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Mersin.
- Pyrah, C., Hibbard, S.A., Hardy, M., Inglis, K., (Editörler). (2000). *Viyana Görsel Gezi Rehberleri*. Dost Kitabevi, Ankara, Türkiye. (Dorling Kindersley Kitabı 1994 İngiltere ilk baskı)
- Schwake, G. (2023) Red pitched Roofs: A (Post) Colonial Genealogy of Architecture in the Jerusalem Area. *The Jerusalem quarterly*: November 2023
- Toydemir, N. Bulut, Ü. (2010). *Çatılar*. (3. Baskı). Yem yayınları, İstanbul
- Vanlı, Ş. (1977). (İngilizce çeviriler Argun Yum). *Şevki Vanlı Mimarlık Çalışmaları (Şevki Vanlı Architectural Works) Proje Uygulama*, Yaprak Kitabevi, Ankara.
- Vural, S. (2010). *Huğ'dan Gökdelen Mersin*, Turkey: Erilya Yayınevi.
- Yan, H. (2023). A Cultural Study of the Roof Beast in Traditional Chinese Ancient Architecture. *International Journal of Education and Humanities*. Vol. 9, No.2, 2023
- Yavi, E., Yavi, N. (Yayına hazırlayanlar). (1998). *Türkiye Cumhuriyetinin Yetmişbeşinci Yılında İçel*. İçel Valiliği. Ajans-Türk Basın ve Basım A. Ş. Ankara.

İnternet Kaynakları:

URL 1. <https://en.wikipedia.org/wiki/Vienna> Erişim: 23.2.2024

URL 2. <https://www.mersin.gov.tr/cografya> Erişim: 23.2.2024